

Interview met Jeanne van Heeswijk

'Ik geef beeld aan discussies'

Wat doet een kunstenaar in een achterstandswijk? Jeanne van Heeswijk pendelt al jaren tussen de hoge sferen van internationale tentoonstellingen en grootstedelijke sloopbuurten in de Randstad. In een hightech buurthuis gaat ze het gesprek aan met bewoners over het gebruik en de inrichting van de buurt. Met als doel het verbeelden van hun werkelijkheid.

NIKO PRINCEN EN JUSTUS UITERMARK

FOTO'S: RIND PRINCEN

Jeanne van Heeswijk beweegt zich gemakkelijk binnen de kunstwereld. Zo was ze een van de vijf Nederlandse kunstenaars die werk presenteerden tijdens de Biënnale van Venetië in 2003 en ze was onder meer verbonden aan de galerie PS1 in New York. Maar ook in het Amsterdamse Slotervaart is Van Heeswijk actief. In een feloranje gebouw heeft ze het StedelijkLab opgericht, het epicentrum van *Face Your World*, een programma waarin kinderen uit achterstandswijken met digitale camera's hun omgeving vastleggen. Die foto's worden in een speciaal ontworpen computerprogramma geplaatst, waarna de kinderen in een virtuele omgeving hun beelden met elkaar verbinden en omwerken tot een ontwerp voor hun omgeving. Daarvoor werken kinde-

ren uit verschillende wijken met elkaar samen in een stadsbus die voor de gelegenheid is ingericht als mobiele designstudio.

Face Your World staat niet op zich. In Vlaardingingen transformeerde Van Heeswijk bijvoorbeeld acht leegstaande winkels in een culturele zone. Naast een dependance van museum Boijmans-van Beuningen, het Uit+Thuis videomagazine en Showroom MAMA-ateliers waren daar workshops voor buurtbewoners. In het Rotterdamse Crooswijk ontwikkelde Van Heeswijk *Dwaallicht* – een project dat herinneringen en emoties optekent van de bewoners die binnenkort ruim 80 procent van hun wijk gesloopt zien worden in het kader van grootschalige stedelijke herstructurering. Wij zochten Van Heeswijk op in

Slotervaart, waar de Amsterdamse aflevering van *Face Your World* net halverwege is. Bij binnenkomst blijkt het StedelijkLab een opmerkelijke mix van hightech design studio en klassiek buurthuis. De computers met plat scherm draaien met speciaal ontwikkelde software en her en der staan maquettes en ontwerpschetsen. Van dichtbij blijkt echter dat de schetsen door kinderen zijn gemaakt. Kort na onze komst stroomt het Lab vol met inspraakveteranen en andere geïnteresseerde buurtbewoners. Toch zijn er ook verschillen met de standaardinspraakavond. Van Heeswijk en haar collega's laten aan de bewoners niet alleen direct weten of hun ideeën haalbaar zijn of niet. Ze confronteren de volwassenen ook met de ideeën van scholieren uit de

'Ons beeld van de maatschappij is niet adequaat.'

buurt. Later zullen diezelfde scholieren op hun beurt weer te horen krijgen hoe hun plannen zich verhouden tot de wensen van oudere buurtgenoten.

Een ander verschil is dat een sneltekenaar de discussie met buurtbewoners direct visualiseert zodra enige mate van overeenstemming is bereikt over een praktisch plan. Dat spreekt aan. Na afloop van de bijeenkomst snellen de aanwezigen naar de tekenaar toe om te zien hoe die de afzonderlijke plannen in overzichtsschetsen heeft gevat. Ze zien onder andere vrolijke stripfiguren in een park vol palmbomen. Niet realistisch, maar toch zullen al deze gesprekken en de meer of minder wilde ideeën die eruit voortkomen worden omgezet in realiteit. Er is een deadline om een echt plan aan de gemeente te presenteren over de herinrichting van een park.

Een herstructureringswijk is ongeveer de laatste plaats waar je een kunstenaar zou verwachten. Wat heb je daar te zoeken?

'Beleidsmakers denken herstructurering van bovenaf te kunnen sturen, ze menen dat ze weten wie iedereen is en wat goed voor hen is. Wijken zouden eenzijdig zijn in bewonerssamenstelling en bouw. De oplossing is dan simpel: differentiatie. Alleen, wat differentiëren we nou precies? Is de gedachte nu werkelijk dat het wel goed komt als je inkomensgroepen mengt? Ik denk dat we vergeten zijn te kijken voor wie we dat doen. We weten wel wat we doen, maar niet voor wie. Het beeld dat we hebben van de maatschappij is niet adequaat. Daar zit het grootste probleem en ik denk dat kunstenaars hier een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Je moet beseffen dat stedelijkheid niet alleen hardware is maar ook software. Het gaat niet alleen om huizen en straten, maar ook om minder tastbare zaken. Als

'Het is geen inspraak
maar participatie.'

Maar worden dat soort ideeën ook realiteit? Je hoort vaak dat inspraak weinig helpt en dat het toch alleen maar werkt voor de mopperaars en de mondige middenklasse.

'Dat is hier zeker niet zo. Het project hangt samen met een intensief opleidingstraject voor kinderen van twee scholen hier uit de buurt, de Prof. Einsteinschool, een brede school, en het Calvijn Junior, een vmbo. Zestig kinderen van die scholen leren aan de hand van dit project nadenken over de inrichting van de openbare ruimte. Dat heeft alleen zin als het ook echt een praktijklaboratorium is – het repareren van auto's kan je ook niet alleen uit een boek leren. Ik heb ook de toezegging van de politiek dat het plan dat uit het project voortkomt, mits uitvoerbaar, ook daadwerkelijk wordt overgenomen. Daarom worden kinderen ook met echte beperkingen geconfronteerd; sommige dingen zijn gewoon niet mogelijk. Overigens staan de kinderen wel centraal, maar zijn ze niet de enigen die hun stem laten horen. Vanochtend was hier nog een bijeenkomst voor buurtbewoners en iedereen kan hier op elk moment binnenwandelen. Dat gebeurt ook, het is een drukte van jewelste. Laatst was er een speciale bijeenkomst voor moslima's. Een deel hiervan heb ik niet meer teruggezien, maar anderen kwamen wel weer terug of stuurden hun dochters. Om veel animo te creëren moet je ook niet denken in termen van inspraak: het gaat om participatie.

Wat is het verschil tussen inspraak en participatie? En hoe maak je dat verschil?

'Vaak wordt verondersteld dat mensen niet betrokken willen zijn, maar ik ga ervan uit dat mensen in principe geïnteresseerd zijn in de omgeving waar zij wonen. Het kost wat moeite, maar mensen willen wel. Dat merk je alleen niet als je de ge-

bruikelijke inspraakavonden organiseert. De werkende middenklasse komt wel om acht uur 's avonds op een vergadering, maar andere groepen niet. De groep meisjes die hier net was, krijg je dan niet binnen. Dus moet je iets anders bedenken. Je moet eerst een plek creëren voor mensen zodat ze ook deelnemer kunnen zijn. Je moet ze laten delen in het project. Verder vertellen we ook aan de verschillende groepen hoe anderen erover denken. Daar moeten ze dan rekening mee houden. Deelnemer worden betekent ook automatisch dat hun kader groter wordt. Het gaat om een vorm van esthetische en culturele emancipatie: het begrijpen, het vormgeven van de samenleving waar je zelf onderdeel van bent. Dat komt ook terug in de titel van het project: *Face Your World*. Aan de ene kant geef je de omgeving een gezicht, aan de andere kant ga je de confrontatie aan, niet alleen met jezelf maar ook met anderen.'

Die dubbele uitdaging geldt niet alleen voor deelnemers maar ook voor jou.

'Ik ben inderdaad niet iemand die alleen maar van bovenaf een bijdrage levert. Ik sta midden in mijn projecten. Ik doe mijn projecten altijd live. Op een gegeven moment in de geschiedenis dacht men ook dat je naar buiten moest gaan om een mooi landschap te schilderen. Maar er middenin staan betekent ook dat je iets aangaat met een buurt, met mensen. Als je in zo'n buurt gaat werken word je ook geconfronteerd met je eigen positie binnen deze maatschappij. Volgens de socioloog Scott Lash zegt: kun je onmogelijk iemand tegemoet treden als je niemand bent. Je moet iets hebben om te onderhandelen. Dus als ik met de ander iets wil, en je iets met elkaar wilt uitwisselen, dan moet je iets meebrengen. Je moet wel bereid zijn om dat te durven delen, en dat betekent ook dat je soms moet de-

len met mensen die een heel ander standpunt hebben.'

Hoe zit dat bij dit project?

'Sommige jongens in de klas willen niets van mij aannemen. Je wordt dan gedwongen te accepteren dat voor hen bepaalde omgangsvormen niet vanzelfsprekend zijn. Het is voor die jongens moeilijk om met vrouwen te onderhandelen. Dan is een bepaalde mate van terughoudendheid op zijn plaats. Een ander voorbeeld is het organiseren van bijeenkomsten die alleen voor vrouwen zijn. Dat is noodzakelijk omdat die vrouwen zich vrij moeten kunnen voelen om te spreken, ze hebben hiervoor een beschermde omgeving nodig.'

Dat zijn offers van jouw kant. Vraag je ook wat aan anderen?

'Dat zij mij ook accepteren en met mij samenwerken. Ik houd rekening met de culturele achtergrond van mensen, maar als gedrag voor mij niet acceptabel is dan zeg ik dat. In die dagelijkse confrontaties ligt het werk.'

Maar uiteindelijk is het resultaat toch een ontwerp voor een plein. Is het niet een heel grote investering om daarvoor een gebouw neer te zetten, zestien computers te kopen, software te schrijven en een team van negen personen in te huren?

'Allereerst is dit project een pilot voor een onderwijsprogramma dat later op meer vmbo's in Nederland gaat plaatsvinden. Het is geen vrijwilligerswerk. Mensen krijgen binnen dit project gewoon voor het werk betaald. Wel krijgt iedereen hetzelfde uurloon, ik dus ook. Niet meer dan een tientje per uur. Het opknappen van dit gebouw heeft relatief weinig gekost door bijdragen in natura, maar het ziet er wel goed uit. Er lijkt een idee te bestaan dat projecten in een herstructurerings-

wijk er vaak armoedig uit moeten zien. Wie heeft ooit gezegd dat een buurthuis er altijd uit moet zien als een afgeragde tent waar kinderen met toiletrolletjes knutselen? Ik zie niet in waarom je in deze wijk niet de beste computers zou kunnen hebben.

Ik probeer altijd verschillende financiers te hebben voor één project. Als ik alleen voor het stadsdeel zou werken, zou dit project een vehikel voor hun stedelijke vernieuwing worden. We krijgen ook geld uit de onderwijswereld, uit de kunst en van een marktpartij. En dan zijn er nog de bewoners. Voor al die groepen geldt dat elke verbintenis verplichtingen met zich meebrengt. Maar juist door al deze partijen erbij te betrekken is er geen eenduidig belang waarmee ik geassocieerd word of dat ik moet dienen.'

Niko Princen is beeldend kunstenaar te Amsterdam. Justus Uitermark is als promovendus verbonden aan de Amsterdamse School voor Sociaal-wetenschappelijk Onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is tevens redacteur van TSS.

'Wie heeft gezegd dat een buurthuis er afgeragd moet uitzien?'